

ارائه الگویی سرمایه معنوی از دیدگاه حضرت علی (ع)

حسن حسن پور^۱

۱- کارشناسی ارشد مدیریت دولتی دانشگاه پیام نور استان مازندران. siyamandnsr@gmail.com

چکیده

سرمایه معنوی یعنی آگاهی نسبت به توانایی های خود، تشخیص پتانسیل های موجود در محیط اطراف، توانایی دیدن مسائل و مشکلات از ابعاد متفاوت، درک ارزش های والای انسانی، داشتن احساس همدلی و درک انسان های دیگر، احترام به تفاوت های موجود در انسانها با اعتقاد به هدفمند بودن این تفاوت ها و توانایی بهره برداری از آنها و در نهایت توانایی تبدیل تهدیدها به فرصت و داشتن نگرش برد- برد در تمامی سطوح زندگی. وقتی که ما توانایی آن را پیدا کنیم که به چیز بجز خود فکر کنیم و فراتر از منافع شخصی خود بیندیشیم قدم اساسی در جهت کسب سرمایه معنوی برداشته ایم. تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و توسعه ای که با مطالعه مفهوم سرمایه های معنوی به استخراج شاخص های آن در نهج البلاغه پرداخته است و سپس با استفاده از نظر مدیران و خبرگان به طبقه بندی و اولویت بندی شاخص ها پرداخته است که طبق نظر خبرگان خودآگاهی، خودانگیختگی، ارزش محوری و چشم انداز محوری، کل نگر، دگرخواهی، استقبال از تفاوت ها، استقلال رأی، تواضع و فروتنی، تمایل به طرح چراهای بنیادین، توانایی تغییر چارچوب های ذهنی، استفاده مثبت از چالش ها و احساس رسالت به ترتیب اولویت بندی شدند

واژه های کلیدی: سرمایه های معنوی، خودآگاهی، خودانگیختگی، نهج البلاغه

مقدمه

سرمایه معنوی^۱، از نوع پول و مادیات نیست بلکه از بعد معنایی بسیار با ارزش تر و با اهمیت تر از مادیات محسوب می گردد، چرا که علاوه بر افزودن به ثروت مادی افراد، بر افزایش ثروت معنوی آنها نیز تاثیرگذار می باشد. پژوهش درباره معنویت امروزه در رشته های متنوع از قبیل پزشکی، روان شناسی، انسان شناسی، مردم شناسی و علوم شناختی اجتماعی و حتی دانش مدیریت در حال پیشرفت است. اهمیت و ضرورت طرح موضوع معنویت و مذهب از جهات گوناگون در عصر جدید احساس می شود، یکی از این ضرورت ها در هر عنصر انسان شناسی توجه به بعد معنوی انسان از دیدگاه دانشمندان به ویژه کارشناسان سازمان بهداشت جهانی است که اخیراً انحصار موجود زیستی^۲، روانی^۳، اجتماعی^۴ و معنوی تعریف می کند. سرمایه معنوی یعنی آگاهی نسبت به توانایی های خود، تشخیص پتانسیل های موجود در محیط اطراف، توانایی دیدن مسائل و مشکلات از ابعاد متفاوت. (جلیلیان، ۱۳۹۵) افرادی که سطح بالاتری از سرمایه های معنوی برخوردارند قادرند ارزش های و استراتژی های سازمان را با اصول اخلاقی پیوند بزنند (پاندی^۵، ۲۰۱۶) ضرورت دیگر طرح این موضوع ظهور کشش معنوی و نیز جستجوی در روشن تری از ایمان و کاربرد آن در زندگی روزانه افراد است و معنویت در محیط کاری می تواند برای سازمان ها انسانیت و برای اجتماع فعالیت و برای محیط و مسئولیت به ارمغان آوردند از نظر تاریخی تاکنون این طیف از سازها با محتوای معنوی مطرح گشته که یکی از جدیدترین آنها سرمایه معنوی است در نگاهی به تعریف سرمایه معنوی این قابلیت را در چند طبقه یعنی سرمایه معنوی به عنوان سرمایه دینی، سرمایه معنوی به عنوان عامل معنی بخش به زندگی و سرمایه معنوی در قالب دلبستگی به خدای متعال قرار داد، یکی از مهمترین عوامل تأثیرگذار در شکل گیری سرمایه معنوی در سازمان ها نگرش و کارکنان سازمانها در خصوص پذیرش اهمیت شاخص ها و مولفه های سرمایه معنوی و درک میزان هوش معنوی آنها در نحوه شکل گیری این قابلیت در سازمانها است. منظور از هوش معنوی هوشی است که به انسان امکان دسترسی به معنای عمیق از ارزش اساسی و درک هدف همیشگی زندگی را می دهد. معیارهای سنجش هوش معنوی همان شاخص های سرمایه معنوی است. در واقع هوش معنوی اساس و پایه ظهور یافتن سرمایه معنوی می باشد به این معنا که انسانی با هوش معنوی پایین

---

¹ Spiritual capital

² Bio

³ Psychological

⁴ social

⁵ .pandey

قادر به دستیابی به قابلیت سرمایه معنوی نمی‌باشد و سازمان‌هایی که رهبران و کارکنان آن از هوش معنوی بی‌بهره باشند هرگز سرمایه معنوی در آن سازمان را تجلی نمی‌یابد (زوهر و همکاران؛ ۲۰۰۴).

مفهوم سرمایه معنوی

سرمایه معنوی یعنی آگاهی نسبت به توانایی‌های خود، تشخیص پتانسیل‌های موجود در محیط اطراف، توانایی دیدن مسائل و مشکلات از ابعاد متفاوت، درک ارزش‌های والای انسانی، داشتن احساس همدلی و درک انسان‌های دیگر، احترام به تفاوت‌های موجود در انسانها با اعتقاد به هدفمند بودن این تفاوت‌ها و توانایی بهره‌برداری از آنها و در نهایت توانایی تبدیل تهدیدها به فرصت و داشتن نگرش برد-برد در تمامی سطوح زندگی. وقتی که ما توانایی آن را پیدا کنیم که به چیز بجز خود فکر کنیم و فراتر از منافع شخصی خود بیندیشیم قدم اساسی در جهت کسب سرمایه معنوی برداشته ایم. علت اینکه سرمایه معنوی باعث غنی شدن زندگی انسان‌ها می‌گردد به این دلیل است که نگاه انسانها را نسبت به زندگی تغییر داده و این نگاه را از تمرکز صرف بر خود به تمرکز بر کل دنیا معطوف می‌کند، به این معنا که انسانها یاد می‌گیرند تاثیر عملکردها و رفتارهای خود را بر کل محیط اطراف خود دیده و باور کنند که فرایندهای رفتاری و گفتاری آنها می‌تواند بر زندگی حال و آینده دیگر افرادی که با آنها در ارتباط مستقیم و غیرمستقیم هستند تاثیر به‌سزایی داشته باشد؛ به همین دلیل دقت و حساسیت زیادی بر روی عملکرد خود داشته و سعی می‌کنند نتیجه رفتارهای خود را بر محیط بیرونی و درونی مرتبط با خود مورد بررسی قرار داده و بعد دست به اقدام بزنند. یکی دیگر از نمودهای سرمایه معنوی چه در سطح فردی و چه در سطح سازمانی، اعتقاد به این باور است که تنها نگرش برد-برد به تمامی مسائل زندگی باعث پیروزی حتمی می‌گردد و هرگز این امکان وجود ندارد که با نابودی دیگران بتوان به پیروزی دست یافت. حال در نظر بگیرید دنیای با سرمایه معنوی، دنیایی امن برای زندگی همه انسانها با هر نژاد، قومیت، زبان، رنگ پوست، دین و... خواهد بود که در آن همه افراد و همه سازمانها برای پیروزی و کسب موفقیت فقط خود را نمی‌بینند و این باور در آنها رخنه کرده که "اگر او پیروز باشد من نیز پیروز خواهم بود". سرمایه معنوی همان باور رسالتی است که بر دوش همه انسانها بوده و برای رسیدن به آن باید بیاموزند که "چه کسی هستند؟ از کجا آمده‌اند؟ برای چه آمده‌اند؟ و چه هدفی در پس این حضور نهفته است؟ و در نهایت اینکه درک کنند میزان تاثیرشان بر محیط اطرافشان تا چه اندازه می‌باشد؟ سرمایه معنوی درک معنای مشترک زندگی با تمام مخلوقات خداوند از انسانها تا حیوانات و گیاهان است به این معنا که به انسانها این حق داده نشده که برای آسایش و کسب سود خود محیط زیست را نابود کرده و به تاثیرات آن بر کره زمین هیچ اهمیتی ندهد، چرا که با نگاه سرمایه معنوی همه انسانها موظفند حتی به امکان زندگی برای نسل‌های آینده نیز فکر کرده و با احترام و حفظ محیط زیست این امکان را برای نسل‌های دیگر نیز فراهم آورند. با توجه به

موارد ذکر شده، مشخص می شود که سرمایه معنوی به پایداری آینده بشریت اهمیت زیادی داده و زندگی روزمره انسانها را غنی تر می سازد (بدخشانی و پیروزی؛ ۱۳۹۵).

نهج البلاغه و سرمایه معنوی

با تأمل و دقت در نهج البلاغه شاخص ها و ابعاد سرمایه معنوی را به سهولت می توان از کلام حضرت علی (ع) در نمود که در ادامه به آن پرداخته می شود. طبق نظر ظهور و مارشال هوش معنوی به عنوان هوشی است که ما به کمک آن مشکلات معنادار و ارزش زندگی خود را اعلام می کنیم که به ما کمک می کند تا احوال و زندگی خود را در مفهوم ژرف و عمیق تر قرار دهیم. و هوشی که به ما کمک می کند تا ارزیابی کنیم که کدام اقدام و مسیر زندگی معنای بیشتری از دیگری دارد بنا به نظر آنها سرمایه معنوی دربرگیرنده ۱۲ مؤلفه است.

خودآگاهی

خودآگاهی^۶ یعنی آگاهی از افکار، اعتقادات، ارزشها، انگیزه ها و هیجانات ضعف و قوت خود و تمام ویژگی های درونی منحصر به فرد خود که دیدن تصویری دقیق از خود بدون توجه به قضاوت دیگران را برای هر شخص مهیا می کند و این در صورتی است که خود را همانگونه که هستیم ببینیم بپذیریم و دوست بداریم (رجایی، ۱۳۸۹).

حضرت علی (ع) در ارتباط با این مولفه سرمایه معنوی می فرماید «ای بندگان خدا آن کس که نسبت به خود خیرخواهی او بیشتر است در برابر خدا از همه کس فرمانبردار تر است و آن کس که خویشتن را بیشتر می فریبد نزد خدا گناهکارترین انسان است». همچنین در خطبه خطبه ۱۰۳ و حکمت های دیگر می فرماید «دانا کسی است که اندازه و قدر خود را بشناسد و برای نادانی کسی همین بس که اندازه خود را نداند» نابود شد کسی که ارزش خود را ندانست. «کسی که خود را گرامی می دارد هوا و هوس را خوار شمارد ارزش هرکس به مقدار دانایی و تخصص اوست. کسی که از خود دست بکشد سود می برد و آن که از خود غفلت کند زیان می بیند و کسی که از خدا بترسد ایمن باشد و کسی که غیرت آموزد آگاهی یابد و آن که آگاهی یابد می فهمد و آنکه بفهمد دانش آموخته است.

⁶ Self-awareness

خودانگیختگی

خودانگیختگی^۷ نیروی بالقوه و درونی که به شخصه انگیزه انجام کارها و فعالیت ها را می دهد که در این حالت شخص منتظر پاداش و تقویت بیرونی نیست پیشرفت از روی خوشحالی ابتکار و بدهی گوی یادگیری از طریق آزمایش و خطا و خلاقیت است. امیرالمومنین در سال ۳۸ هجری وقتی که از جنگ صفین باز می گشت در سرزمین در نامه ای به فرزندش امام حسن در ارتباط با خود سازی و خود ریخته گری می فرماید «پسرم همانا تو را سفارش می کنم دلت را به یاد خدا زنده کنی و به ریسمان الهی چنگ بزنی چه وسیله ای مطمئن تر از رابطه تو با خداست اگر سر رشته آن را در دست گیری، دلت را با اندرز نیکو زنده کن هوای نفس را با بی اعتنایی به حرام بمیران، جان را با یقین نیرومند کن و با نور حکمت روشنایی بخش و با یاد مرگ آرام کن». پسرم در وصیت من درست بیندیش که بدان که دنیا جاودانه نیست و آن گونه که خدا خواسته است برقرار است، از ادا کردن نعمت ها و انواع آزمایش ها و پاداش دادن در معاد و یا آنچه را که او خواسته است و تو نمی دانی. اگر درباره جهان و تحولات روزگار مشکلی برای تو پدید آمد آن را به عدم آگاهی ارتباط دارد زیرا تو ابتدا با نگاهی متولد شدی و سپس علوم را فرا گرفتی و چه بسیار از آنچه را که نمی دانیم و خدا می داند که اندیشه سرگردان و بینش و در آن را ندارد سپس آنها را می شناسی.

ارزش محوری و چشم انداز محوری

ارزش محوری^۸ یعنی اصول و باورهای عمیق شخص فکر کردن احساس کردن و رفتار کردن و طبق این اصول و باورها هدف گزیدن و پیش رفتن. چشم انداز تعیین می کند که فرد کجا می خواهد باشد و ارزش ها مشخص می کنند که از چه مسیری باید به سمت چشم انداز پیش رفت.

حضرت علی علیه السلام در نامه ۵۳ خطاب به مالک اشتر در خصوص شرایط یا افراد به انجام کارهای اداری به موضوع آینده نگری تاکید دارد و اشاره کردند که باید مدیران عاقبت نگر ایشان فزون تر باشد امام علی در مورد اهمیت دور اندیشی می فرماید «پیروزی در دور اندیشی، حزم و دوراندیشی در به کارگیری صحیح اندیشه و اندیشه صحیح به رازی داری اوست» صبحگاهان آن برای آن که دو چشم بینا دارد روشن است «حاصل کوتاه فکری پشیمانی و حاصل دور اندیشی سلامت است». امیرالمومنین در نامه به امام حسن (رض) در ارتباط با چگونگی ساختن آینده از طریق حفظ ارزش ها می فرماید «پس جایگاه آینده را آباد کند و آخرت را به دنیا مفروش آن چه نمی دانی مگو و آنچه لازم نیست بر زبان نیاور که از گمراهی آن می ترسید

⁷ Spontaneity

⁸ Spiritual worth

قدم مگذار زیرا خود داری به هنگام سرگردانی و گمراهی بهتر از سقوط در تباهی است بنابراین آینده نگری یکی از مسائل و موارد مهم و مورد تأکید حضرت و به عنوان بخشی از تعلیمات این آیین آسمانی مسلمانان را به بینش آینده نگری مجهز می سازد. این امام بزرگوار نگرش به آینده را از خصلتهای مؤمن به شمار آورده است. (قهرمانی وهمکار؛ ۱۳۹۰).

کل نگری

کل نگری^۹ توانایی دیدن مسائل و موضوعات به صورت کامل و تمام ابعاد و زوایای همراه با درک روابط میان اجزای آنها. توانایی دیدن الگویی بزرگتر، همراه با روابط و ارتباطات موجود بین اجزای کل است. افراد کل نگر توانایی دیدن مشکلات از زوایای گوناگون را دارند و ارتباط بین عوامل پیرامونی هر چیز را هنگام بررسی آن می بینند. حضرت علی علیه السلام می فرماید «چهار چیز باعث شکستن دولتها می شود ضایع کردن اصول (مسائل مهم) و سرگرم شدن به فروغ (امور کم اهمیت) به کار گمردن آدمهای پست با کنار گذراندن انسانهای فاضل».

ایشان در سال ۳۸ هجری در بخش نامه ای به مالک اشتر فرماندار می فرماید: «و رسیدگی به امور کوچک آنها را به خاطر رسیدگی به کارهای بزرگ شان وا مگذار زیرا از نیکی اندک تو سود می برند و به نیکی های بزرگ تو بی نیاز نیستند».

دگرخواهی

دگرخواهی^{۱۰} یعنی عشق عمیق نسبت به همه موجودات جهان و درک رنج تک تک انسانها بی توجه به نژاد سطح اجتماعی و میزان ثروت آنها. دگرخواهی تنها آگاهی از احساسات دیگران نیست بلکه حس کردن فعالان این احساسات است که از حساسیت و واکنش نسبت به مشکلات دیگران را به همراه می آورد و بی رحمی خودخواهی و بی تفاوتی را در فرد از بین می برد. وجود ویژگی دیگر خواهی در کنار کارکنان یک سازمان موجب می شود ارتباط بین سطوح سازمان انسانی تر شود مدیران و رفتار بهتری با کارکنان دارند و کارکنان انگیزه و عشق بیشتری به کارشان پیدا می کند همدلی و توجه به دیگران جایگاه خاصی در زندگی و کار روزانه حضرت علی داشته است و محور توجهات حضرت به دیگران زنده کردن حق آنان و از بین بردن باطل است به طوری که در این خصوص می فرماید دلیل ترین افراد نزد من عزیز است تا حق او را بازگردانم و نیرومند در نزد من است و ناتوان است را از او با ستایش از کفاره گناهان بزرگ به فریاد مردم رسیدم و آرام کردن مصیبت دیگه دیدگاه آن است.

⁹ Holistic

¹⁰ Debauchery

استقبال از تفاوت ها

استقبال از تفاوت‌ها^{۱۱} یعنی احترام و استقبال از همه فرهنگها، خواستهها، دیدگاهها و عقاید مختلف و مخالف با خود، یعنی ارزش نهادن و دوست داشتن افراد متفاوت با توانایی یادگیری از عقایدی که با فرد متفاوت و متضاد باشد. برای انجام کارها نقطه نظرات و دیدگاه‌های مختلف را درک کردن و از آنها استفاده کردند زیرا این تفاوت‌ها زندگی انسان‌ها را از واقعیات و فرصت‌ها مغتنم می‌سازد بدهی است چنین نگرشی نیازمند احساس تواضع در اهمیت اعتقادات افراد است استقبال از تفاوت‌ها بر میزان انعطاف‌پذیری یادگیری و تمایل به رشد افراد می‌افزاید.

امیرالمومنین در سال ۳۶ هجری، مالک اشتر را به فرماندهی مصر برگزید نامه ای زیبا و طولانی را برای او نوشت که در فراز هشتم می‌فرماید « ای مالک بدان مردم از گروه‌های گوناگونی می‌باشند که اصلاح هر یک جز با دیگری امکان دارد و هیچ یک از گروه‌ها از گروه دیگر بی‌نیاز نیست از آن قشرها لشکریان خدا و نویسندگان عمومی و خصوصی قضات دادگستری، کارگزاران عدل و نظم اجتماعی، جزی دهندگان، پرداخت کنندگان مالیات، تجار و بازرگانان، صاحبان صنعت و پیشه‌وران و نیز طبقه پایین جامعه، یعنی نیازمندان و مستمندان می‌باشند که برای هر یک از خداوند سهمی مقرر داشته و مقدار واجب آن را در قرآن و سنت پیامبر تعیین کرده که پیمانی از طرف خداست و نگهداری آن بر ما لازم است.

ایشان در خطبه ۲۳۴ به زیبایی علت تفاوت‌های آنها را بیان می‌کند و می‌فرماید: لت تفاوت‌های میان مردم گوناگونی از آنها است زیرا آدمیان در آغاز ترکیبی از خاک شور و شیرین سخت و نرم بودند پس از آن به میزان نزدیک بوده و به اندازه دوری آنها از هم متفاوت و زیبا روی و کم و دیگری دیگری کوتاه قامت و خوش‌فکر یکی پاک سرشت و بد اخلاق دیگری خوش قلب و آشفته عقل و آن دیگری سخنوری دل آگاه است.

استقلال رأی

استقلال رأی^{۱۲} یعنی فرد به دوری از خود محوری با ذهنی مستقل بداند چه می‌خواهد و در آن مسیر با پایداری به پیش برود کسانی که استقلال رأی دارند نظر مشورتی دیگران را می‌شنوند و درباره آن فکر می‌کنند اما در نهایت با استفاده از این تحلیل تصمیم می‌گیرند و دیگران برایشان تصمیم بگیرند و خاطر تصمیم می‌گیرند و مسئولیت تصمیم را نیز می‌پذیرند آنها هرگز نگران قضاوت‌های دیگران نیستند به فشارهای خارجی بر روی تصمیم‌های آن اثری ندارد و دنباله روی الگوهای متداول هستند و نه به دنبال تایید دیگران رأی خود را می‌روند قطعاً اگر تصمیم ناخوشایندی باشد یا عمومی آنها را در جامعه یا

¹¹ Welcome differences

¹² Independence of the vote

جامعه از بین ببرد حضرت علی علیه السلام در قسمتی از نامه ای به فرزند امام حسن می فرماید برده دیگری مباش که خدا تو را آزاد آفریده است.

تواضع و فروتنی

تواضع و فروتنی^{۱۳} عبارت است از خود و دیگران در نظر گرفتن عدالت و انصاف در هر شرایط اعتبار و ارزش دادن به دیگران در خود فرو رفتن و دیدن عیب های خود و پذیرش آنها و خود را پایین تر از موقعیت خود قرار دادن افراد فروتن دارای عزت نفس و اعتماد به نفس هستند و این همه غرور محدودیت های خود را می شناسند و می دانند به تنهایی قادر به انجام کاری نیستند به همه افراد گروه امکان رشد می دهند از اشتباه کردن می ترسند و امکان اشتباه را برای همه در نظر می گیرند تواضع و فروتنی ای از ملزومات تیم و تعمیق روابط میان فردی است حضرت علی علیه السلام این صفات پسندیده را سر راه ارتباط خود با مردم قرار داده می فرماید با مردم فروتن باش نرم و مهربان باش گشاده رو و خندان باش در نگاه در نگاه و خیره شدن به مردم به تساوی رفتار کند تا بزرگان دست همکاری نکنند و ناتوان در حد گردند زیرا خداوند از شما بندگان درباره اعمال کوچک و بزرگ آشکار و پنهان خواهد پرسید اگر کیفیت دهد شما استحقاق بیش از آن را دارید و اگر ببخشید از بزرگواری او است.

تمایل به طرح چراهای بنیادین

طرح سوال هایی که علاوه بر بهتر شدن مسیر انجام کار در سطح بالاتر فرد را به دنبال دلایل و پاسخ های اساسی زندگی سوق و زندگی فرد معنی می بخشد. و کارکنانی که هرگز از پرسیدن درباره چرا ها دست بر نمی دارند همیشه به دنبال یافتن روش های بهتره کاری، انتخاب مواد اولیه بهتر، دست یابی به مسیرهای بهتر و یافتن راه حل اصلی موانع پیش آمده در کار هستند چنین کارکنانی خلاقیت بالایی دارند و می توانند پیشنهادهایی برای بهینه سازی هر یک از عوامل کاری داشته باشند. امیرالمومنین در مورد پرسیده می فرماید پیش از آنکه مرا نیاید آنچه می خواهد از من بپرسید که من راههای آسمان را بهتر از راه های زمین می شناسم که قبل از آنکه کند و مهارت خود را پایمال نماید و مردم را بکوبد و بیازارد و عقل ها را سرگردان کند.

¹³ Humility and humility

توانای تغییر چارچوب های ذهنی

تجربیات دانش خواسته ها و پیش داوری های افراد برای ذهن آنها چهارچوب های درست می کند با نگاه آنها را در زوایای خاصی قفل می کند به همین دلیل افراد مختلف محیط اطراف و شرایط مشابه را به شکل های کاملاً متفاوتی می بینند زیرا هر یک با زوایای دید خود به موضوع نگاه می کنند این اختلافات زاویه دید ها باعث به وجود آمدن اختلاف نظر می گردد. توانایی تغییر چارچوب های ذهنی موجب می شود افراد بتوانند از زوایای مختلف مسائل را ببینند هنگام بروز مشکل می توانند مسئله را از زوایای دید دیگران نیز ببینند این توانایی ایجاد تعریف مشترکی از مشکل و ارائه راه حل هایی دارند که منافع همه را در بر می گیرد.

حضرت علی(ع) درباره چارچوب ذهنی مردم در بخشی از نامه اش به مالک اشتر می فرماید: آگاه باش که تو را به شهرهایی روانه نکردم که پیش از تو فرمانروایانی در آن به عدالت و ستم حکومت کردند و مردم ربه وضع تو به همان صورت می نگرند که تو در کارهای حاکمان پیش از خود می نگری و درباره تو آن می گویند که تو نسبت به زمامداران گذشته می گویی؛ ایشان در ارتباط با توانایی خود برای تغییر مردم می فرماید: همانا بسیاری از مردم تغییر کردند و سعادت و رستگاری بی بهره ماندند که دنیا پرستی روی آورده و از روی هوای نفس سخن گفتند کردار اهل عراق مرا شگفتی وا داشته است که مردم این خودپسند در چیزی گرد آمدن می خواستم زخم درون آنها را مداوا کنم پیش از آنکه غیر قابل علاج گردد بنابراین توانایی حضرت علی در تغییر چهارچوب ذهن مردم که آنها را از گمراهی آگاه می کند به شیوه ای زیبا فرازهایی از خطبه ها محسوس و قابل فهم می باشد.

استفاده مثبت از مشکلات و چالش ها

مهارت استفاده مثبت از مشکلات و چالش ها در کارکنان یک سازمان موجب می شود که افراد از اشتباه کردن نترسند و با اطمینان کار خود را انجام دهند: در چنین سازمانی شکست معنا ندارد افرادی که توانایی استفاده مثبت از مشکلات و چالش ها را دارند به مشکلات و اشتباهات خود نه به عنوان یک مانع بلکه به عنوان فرصتی برای یادگیری نگاه می کنند مشکلات آنها را نمی ترساند و خود را به خاطر خطاها و اشتباهات شان سرزنش نمی کنند از اشتباهات خود درس می گیرند خود را به راحتی می بخشند و از آن می گذرند برای این افراد خطاها و اشتباهات در واقع گام های ضروری برای رسیدن به پیروزی هستند.

حضرت علی(ع) در مورد تحمل مشکلات و امیدواری در سختی ها می فرماید: این سختی ها به نهایت رسد، گشایش پدید آید و آن هنگام که حلقه های بلا تنگ گردد آسایش فرارسد. چشم را از سختی خار و خاشاک و رنج ها فرو بند تا همواره خوشنود باشی.

امام علی(ع) نیز مکرر مشکلات را به عنوان امتحان و آزمون و وسیله رشد معرفی می کند. خدا آنها را با گرسنگی آزمود و به سختی و بلا گرفتار شان کرد و با ترس و بیم امتحانشان فرمود با مشکلات فراوان خالص شان گردانید ، مبدا که مال و فرزند را ترازوی خشم و خشنودی خداوند پندارند، در حالیکه ندانید که اگر توانگری و قدرت عطا می کند چیزی جز آزمایش شما نیست.

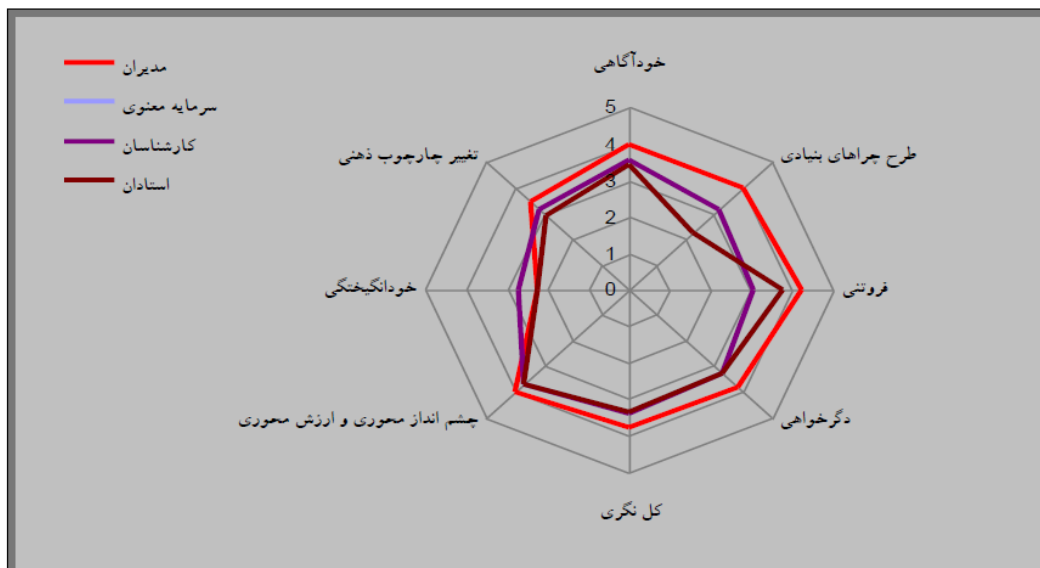
احساس رسالت

فرد می داند از زندگی چه می خواهد، باید چه کار کند، چگونه در آن مسیر گام بردارد و برای رسیدن به این اینها به صدای درونی خویش که از آرمان ها و ارزش های درونی اش سرچشمه می گیرد گوش فرا می دهد (عسکری وزیری و همکاران؛ ۱۳۹۰).

حضرت علی در نامه ای به مردم اینگونه اساس رسالت خود را با شجاعت بیان می کند: به خدا سوگند اگر تنها با دشمنان روبرو شوم؛ در حالی که آنان تمام روی زمین را پر کرده باشند نه باکی داشته و نه می هراسم. من به گمراهی آنان و هدایت خود که بر آن استوارم، آگاهم و از ظرف پروردگار به یقین رسیده ام و همانا من برای ملاقات پروردگار مشتاق به پاداش او امیدوارم.

همچنین امیرالمومنین در مورد بیهوده آفریده نشدن انسان و هدفمند بودن آن، در این دو خطبه و حکمت می فرماید: خدای سبحان شما را بیهوده نیافریده و به حال خود وا نگذاشته . خدا را شکر گزاری را بر عهده شما نهاده و امر حکومت را در دست شما گذارده و فرصت مناسب در اختیارتان قرار داده است تا برای جایزه به بهشت با هم ستیز کنید. ای مردم از خدا بترسید، هیچ کس بیهوده آفریده نشده تا به بازی پردازد و او را به حال خود وا نگذاشته اند تا خود را سرگرم کارهای بی ارزش نماید و دنیایی که در دیده ها زیباست جایگزین آخرتی نشود که آن را زشت می پندارند و مغروری که در دنیا به بالاترین مقام رسیده چون کسی نیست که در آخرت به کمترین نصیبی رسیده است (قنبری و کریمی؛ ۱۳۹۴).

نمودار شماره ۱: مقایسه امتیازات داده شده به شاخص‌ها توسط گروه

ها

مودار شماره ۲: امتیاز شاخص‌های سنجیده شده در مصاحبه

جدول شماره ۳: وضعیت شاخص های سرمایه معنوی براساس تلفیق یافته های پرسشنامه و مصاحبه

شاخص ها	امتیازات
خودآگاهی	۳,۵۸
تغییر چارچوب ذهنی	۳,۰۶
خودانگیختگی	۲,۴۵
چشم انداز محوری و ارزش محوری	۳,۸۹
کل نگری	۳,۷۵
فروتنی	۳,۴۰
دگر خواهی	۳,۱۸
طرح سننالات بنیادی	۳,۰۶
استقلال رای	۳,۵۰
استفاده مثبت از چالش ها	۳,۵۰
احساس رسالت	۳
استقبال از تفاوت ها	۱,۵۰

براساس امتیازات بدست آمده از پرسشنامه و مصاحبه هدایت شده همانطور که در جدول بالا مشخص شده پایین ترین امتیاز مربوط به شاخص استقبال از تفاوت ها می باشد که معادل عددی آن برابر ۱,۵ است. امتیاز بدست آمده درخصوص شاخص خودانگیختگی ۲,۴۵ ارزیابی گردید که در دسته بندی مذکور جزء امتیازات پایین محسوب می شود. همچنین بالاترین امتیاز متعلق به شاخص چشم انداز محوری و ارزش محوری که ۳,۸۹ ارزیابی شده است. با توجه به امتیازات بدست آمده از ۱۲ شاخص سرمایه معنوی بوسیله پرسشنامه و مصاحبه می توان به این نتیجه رسید که میزان سرمایه معنوی در این سازمان آموزشی کشور معادل ۳,۱۵ بوده که نشان دهنده حد متوسط سرمایه معنوی می باشد و نیاز به ارتقاء و بهبود آن به صورت مشهود قابل رویت می باشد. (همان منبع).

نتیجه گیری

یافته های مطالعه بیانگر آن است که مولفه ها و ابعاد مطرح شده برای سرمایه معنوی که اهم آنها عبارتند از: خودآگاهی، خودانگیختگی، ارزش محوری و چشم انداز محوری، کل نگری، دگرخواهی، استقبال از تفاوت ها، استقلال رأی، تواضع و

فروتنی، تمایل به طرح چراهای بنیادین، توانایی تغییر چارچوب های ذهنی، استفاده مثبت از چالش ها و احساس رسالت، نظرها و شیوه های به کارگرفته شده توسط حضرت علی (ع) حضور و وجود عینی داشته است و بیانات ایشان در چهارده قرن قبل نشان از شخصیت ممتاز و بی نظیر ایشان دارد. گنجینه ی ارزشمند نهج البلاغه با توجه به مثال هایی که در این نوشتار مختصر ارائه شد؛ می توان گفت شاهکاری است که تنها در یک زمینه شکوفایی ندارد، بلکه در زمینه های گوناگون آن هم در شیواترین قالب و با عمیق ترین محتوا، خواننده و دقت کننده را همراه خود می سازد، ولی برای استفاده از آن در زندگی اجتماعی و کاربرد آن در سازمان ها نیاز به کار پیشگامانه و دور از هراس و خود کم بینی صاحب نظران و عالمان حوزه های مختلف دانش بشری و تحقیق و مطالعه مستمر در این جهت دارد. در نهایت باید گفت: سرمایه معنوی می توان پایه و اساس مبنای زندگی بهتر و هماهنگ تر برای همه افراد در محیط خانواده کار و جامعه باشد. زندگی ای که فارغ از هر نوع فشار و دغدغه ترس و اضطراب است. همچنین بهره برداری اشخاص از این سرمایه روشی برای داشتن زندگی با نشاط تر، با انگیزه تر و پذیرش مسئولیت های خطیر در عرصه ی فعالیت های فردی، گروهی، سازمانی به طور کلی در تمامی جنبه های زندگی اجتماعی است.

منابع

۱. رجائی و علیرضا (۱۳۸۹)؛ «هوش معنوی، دیدگاه ها و چالش ها» پژوهش نامه تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تربیت جام، دوره ۵ شماره ۲۲، ص ۱-۲۸
۲. جلیلیان، طیبیه؛ محمد تابان؛ علی یاسینی و یاسان پوراشرف، ۱۳۹۵، سرمایه معنوی و سبک های تصمیم گیری، پنجمین کنفرانس بین المللی حسابداری و مدیریت و دومین کنفرانس کارآفرینی و نوآوری های باز، تهران، همایشگران مهر اشراق،
۳. عسکری وزیری و همکاران (۱۳۹۰)؛ سرمایه معنوی و نقش آن در محیط کار با تأکید بر آموزه های دینی» مجله اسلام و پژوهش های دینی، شماره ۳: ۳۰-۹۰
۴. بدخشانی و پیروزی (۱۳۹۵)؛ مفهوم سرمایه معنوی و جایگاه آن در سازمان ها، برگرفته از سایت:

http://radio.shabanali.com/spiritual_capital.pdf

5. Zohar D. & Marshall I. (2004), "Spiritual Capital: Wealth We Can Live By. San Francisco: BERRET KOEHLER Publishers, INC.

6. Zohar, D. & Marshall, I. (2000), *SQ: Spiritual intelligence, the ultimate intelligence*. London: Bloomsbury.
7. 3.Pandey, S. (2016). Impact of spiritual capital on work motivation among employees: an exploratory study. *International Journal of Science and Consciousness*; 2(3): 42- 52.